

L'ESSENCIAL DE LA FE

Jaume FONTBONA

Original rebut: 29/05/2017
Data d'acceptació: 27/06/2017

Adreça: Martí Molins, 43
08027 Barcelona
E-mail: jaumefm@gmail.com

Resum

Arran de la proposta del bisbe de Roma Francesc d'anar a l'essencial de la fe, l'autor vol mostrar que l'essencial de la fe és *l'esdeveniment Jesús*; del qual tenim relat i síntesi en el Credo, el ministeri apostòlic n'és la memòria al si de l'Església i l'Eucaristia n'és l'actualització. Si volem anar a l'essencial de la fe, hem d'anar a l'esdeveniment Jesús, que és narrat en el Cànon i en el Credo, en el qual som introduïts pel baptisme i que perpetuem en l'Eucaristia i que el ministeri ordenat ha rebut del Senyor i dels Apòstols, perquè es testimonii, es visqui i se celebri pertot arreu fins que vingui (cf. 1Co 11,27) i s'assegui al banquet del Regne amb la nova humanitat (cf. Mc 14,25).

Paraules clau: baptisme, cànon, credo, Eucaristia, fe, memòria, ministeri, regne de Déu.

Abstract

In connection with the intention of Francis, bishop of Rome, to get to the essential nub of faith, the author's aim is to show that the essence of faith is 'the Jesus event', narrated and synthesised in the Creed, remembered in the apostolic ministry at the heart of the Church, and kept alive in the Eucharist. If we want to reach the essence of faith, we must go to the Jesus event as told in the Canon and the Creed, and to which we are introduced by baptism. We perpetuate it in the Eucharist, and the ordained ministers have received it from the Lord and the Apostles, for the purpose of it being witnessed to, lived out and celebrated everywhere until he comes (cf. 1Cor. 11.27) and sits at the banquet of the Kingdom with the new humanity (cf. Mck 14.25).

Keywords: *baptism, canon, Creed, Eucharist, faith, memory, ministry, kingdom of God.*

1. INTRODUCCIÓ

Comencem l'aportació amb tres citacions del magisteri ordinari dels dos darrers bisbes de Roma. Aquestes citacions ajudaran a trobar el millor enfocament per a expressar el que és essencial en la fe cristiana.

La primera, la del bisbe de Roma Francesc en la seva primera Exhortació apostòlica, *la joia de l'Evangelí* (2013), afirma:

Totes les veritats revelades procedeixen de la mateixa font divina i són cregudes amb aquesta fe, però algunes d'elles són més importants per expressar més directament el cor de l'Evangelí. En aquest nucli fonamental el que resplendeix és la bellesa de l'amor salvífic de Déu manifestat en Jesucrist mort i ressuscitat. En aquest sentit, el Concili Vaticà II va explicar que «hi ha un ordre o «jerarquia» en les veritats en la doctrina catòlica, per raó de llur diferent nexa amb el fonament de la fe cristiana».¹ Això val tant per als dogmes de fe com per al conjunt dels ensenyaments de l'Església, i fins i tot per a l'ensenyament moral (*Evangelii gaudium* 36).

Heus ací que el nucli de fonamental de la fe és *la bellesa de l'amor salvífic de Déu manifestat en Jesucrist mort i ressuscitat*. Per tant, la nostra mirada s'ha de centrar en *l'esdeveniment Jesús*, el cor de la fe de l'Església.

La segona, la dels bisbes de Roma Francesc i Benet XVI, en la Carta encíclica sobre *la llum de la fe*, que ambdós se la fan seva, diu:

En la celebració dels sacraments, l'Església transmet la seva memòria, en particular mitjançant la professió de fe. Aquesta no consisteix sols a assentir a un conjunt de veritats abstractes. Més aviat, en la confessió de fe, tota la vida es posa en camí cap a la comunió plena amb el Déu viu. Podem dir que en el *Credo* el creient és invitat a entrar en el misteri que professa i a deixar-se transformar per allò que professa. Per a entendre el sentit d'aquesta afirmació, pensem abans que res en el contingut del *Credo*. Té una estructura trinitària: el Pare i el Fill s'uneixen en l'Esperit d'amor. El creient afirma així que el centre de l'ésser, el secret més profund de totes les coses, és la comunió divina. A més, el *Credo* conté també una professió cristològica: es recorren els misteris de la vida de Jesús fins a la seva mort, resurrecció i ascensió al cel, en l'espera de la seva vinguda gloriosa a la fi dels temps. Es diu, per tant, que aquest Déu comunió, intercanvi d'amor entre el Pare i el Fill en l'Esperit, és capaç d'abraçar la història de l'home, d'introduir-la en el seu dinamisme de comunió, que té el seu origen i la seva meta última en el Pare. Qui confessa la fe, es veu implicat en la veritat que confessa. No pot pronunciar amb veritat les paraules del *Credo* sense ser transformat, sense inserir-se en la història d'amor que l'abraça, que dilata el seu ésser fent-lo part d'una comunió gran, del subjecte últim que pronuncia el *Credo*, que és l'Església. Totes les veritats que es

1. CONCILI VATICÀ II, Decret sobre l'ecumenisme *Unitatis redintegratio*, 11.

creuen proclamen el misteri de la vida nova de la fe com a camí de comunió amb el Déu viu (*Lumen fidei* 45).

Heus ací la importància del Credo per tal d'expressar l'essencial de la fe. Però també dels sacraments com a memòria de la fe de l'Església, on es professa, es viu, se celebra i es testimonia.

I la tercera, la del bisbe de Roma Benet XVI que començava la seva *Carta apostòlica* «*Porta fidei*» (2011), amb la qual convocava un any de la fe, amb aquestes paraules:

«La porta de la fe» (cf. Ac 14,27), que introdueix a la vida de comunió amb Déu i permet l'entrada a la seva Església, està sempre oberta per a nosaltres. És possible travessar aquest llindar quan la Paraula de Déu s'anuncia i el cor es deixa modelar per la gràcia que transforma. Travessar aquesta porta suposa emprendre un camí que dura tota la vida. Aquest comença amb el baptisme (cf. Rm 6,4), amb el qual podem anomenar Déu amb el nom de Pare, i assoleix el seu terme amb el pas de la mort a la vida eterna, fruit de la resurrecció del Senyor Jesús que, amb el do de l'Esperit Sant, ha volgut unir en la seva mateixa glòria els qui creuen en ell (cf. Jn 17,22). Professar la fe en la Trinitat —Pare, Fill i Esperit Sant— equival a creure en un sol Déu que és Amor (cf. Jn 4,8): el Pare, que en la plenitud dels temps va enviar al seu Fill per a la nostra salvació; Jesucrist, que en el misteri de la seva mort i resurrecció va redimir el món; l'Esperit Sant, que guia l'Església a través dels segles en l'espera del retorn gloriós del Senyor (núm. 1).

La porta de la fe s'obre amb un esdeveniment, l'esdeveniment Jesús. Jesús és la mateixa porta (Jn 10,7). Precisament Ratzinger diu que «Crist porta els humans vers Déu; per això els duu a la salvació».² I entrem per aquesta porta pel sagrament del baptisme, el sagrament de la fe.

Aquestes tres citacions del magisteri ordinari ens ofereixen tres pistes per anar a l'essencial de la fe, l'esdeveniment Jesús, el Credo i el sagrament del baptisme.

2. EL BAPTISME ÉS EL SAGRAMENT DE LA FE

El Nou Testament testimonia la unió essencial i constitutiva entre baptisme i fe (cf. Ga 3,26-27).³ En el baptisme, Déu actua sense disminuir la llibertat de

2. Joseph RATZINGER, *Introducció al cristianisme. Lecciones sobre el credo apostólico* (VeI 16), Salamanca: Sígueme 12005, 241.

3. Cf. Jaume FONTBONA, *Els sacraments de la iniciació cristiana* (CPL Libri 13), Barcelona: CPL 12013, 316-320. On ens inspirem en l'aportació teològica del teòleg dominic J. M. R. Tillard; i més en concret en els seus llibres: J. M. R. TILLARD, *L'Église locale. Ecclésiologie de communion*

l'èsser humà. El sagrament del baptisme segella l'absoluta iniciativa de Déu i l'acolliment lliure de l'èsser humà, la gratuïtat de la salvació de Déu i la lliure adhesió al *kerigma* (κήρυγμα).

En l'adhesió al κήρυγμα segellat pel baptisme, el cristià entra en una *comunió*: en la confessió de fe i l'existència *per a Déu en Crist Jesús* (Rm 6,11), i també en una praxi: viure segons la voluntat del Senyor. Per tant, l'adhesió al Senyor implica obeir-lo.

El baptisme implica, alhora, Déu i l'èsser humà. L'èsser humà accepta ser arrapat per la força de l'amor de Déu, amb la seva fe. És batejat, doncs, en la fe, en la fe de l'Església. Amb la seva fe baptismal acull el do de la salvació i accepta ser, amb la seva conversió a l'Evangeli, en aquest món i per a la glòria de Déu, *l'home-que-Déu-vol*, el model del qual és Jesucrist. Dit d'una altra manera, el *sí* de la fe tradueix l'acolliment lliure del dissenyi de Déu i expressa l'adhesió de la vida sencera a la Paraula de l'Aliança. I, amb l'acolliment lliure del κήρυγμα, el creient implica tota la pròpia existència, que haurà de viure «en estat de *μετάνοια*» (és a dir, *girat vers Déu*), i on actualitzarà la veritat del seu *sí* i el posarà a prova dia rere dia en el dur combat de la fidelitat (1Co 9,24-27). El creient esdevé, doncs, *un altar de Déu en Crist* (cf. Rm 12,1).

Però, en la *fe baptismal*, podem distingir-hi dos *sí*, com si es tractés de l'ordit i de la trama de l'únic Amén. El primer *sí* consisteix a acollir l'Evangeli de Déu i el *kerigma* (κήρυγμα) que l'anuncia. En aquest cas, l'èsser humà s'adhereix al dissenyi de Déu (Ef 1,11), al pla de Déu (Ef 3,2), al misteri (μυστήριον) amagat en Déu (Ef 3,5.7-9). Breument, el batejat es deixa abastar per la salvació. Aquest *sí* és un *sí* global al κήρυγμα, d'obediència a la Bona Notícia, d'acolliment de la benvolença de Déu; atès que és un *sí* no pas a una doctrina sobre Déu, sinó un *sí* a una proposició de Déu. Aquest *sí* uneix tots els batejats; per ell i en ell, abans de ser anglicà, baptista, catòlic romà, luterà, [...], tots som

---

et catholicité (Cogitatio fidei 191), Paris: Cerf 1995; Íd., *Chair de l'Église, chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion* (Cogitatio fidei 168), Paris: Cerf 1992, 120-121 (*Carne de la Iglesia, carne de Cristo. En las fuentes de la eclesiología de comunión* [VeI 131], Salamanca: Sígueme 1994, 109-110); Íd., *Église d'Églises. L'ecclésiologie de communion* (Cogitatio fidei 143), Paris: Cerf 1987 [versió castellana: *Iglesia de Iglesias. Eclesiología de comunión* (VeI 113), Salamanca: Sígueme 1991]; i els seus estudis: TILLARD., «Théologie et vie ecclésiale», en *Initiation à la pratique de la théologie, I: Introduction*, Paris: Cerf³1987; «Perspectives nouvelles sur le baptême», *Irén* 51 (1978); Íd., «Le baptême, sacrement de l'incorporation au Christ», en *Initiation à la pratique de la théologie, III: Dogmatique II*, Paris: Cerf²1986; Íd., «Eucharistie et Église», en J. ZIZIOULAS – J.M.R. TILLARD – J.-J. VON ALLMEN, *L'Eucharistie* (Églises en dialogue 12), Paris: Mame 1970; Íd., «Le votum eucharistiae: l'Eucharistie dans le rencontre des Chrétiens», en *Miscellanea Liturgica in onore di S.E. il cardinale Giacomo Lercaro*, II, Roma 1967; Íd., «Une seule Église de Dieu: l'Église brisée», *POC* 30 (1980). Íd., «Préparer l'unité», *NRTh* 102 (1980).

cristians. En definitiva, aquest primer *sí* és el *sí primordial*, pel qual som incorporats a Crist i a l'única Església de Déu. En aquest *sí primordial*, tots els cristians hi som units, per tant ja estem en *comunió*.

Mentre el primer «sí» *uneix*, perquè insereix els batejats en la *comunió* amb Crist; el segon «sí», en canvi, *divideix*, perquè es pren partit per una explicació de la dada revelada (el conjunt dels dogmes, les doctrines, les tradicions teològiques). Aquest segon «sí» no és tant acollir una *proposició* de Déu, com expressar l'adhesió a les *proposicions* sobre Déu, contingudes en les doctrines, els dogmes, les definicions de fe. En concret, expressa una convicció sobre Déu que porta la iniciativa en la salvació, sobre Crist que la realitza, sobre la seva natura, el seu efecte, sobre l'Església que ella constitueix. És el «sí» a les *veritats* de la fe, i per tant, diferent del pur i simple acolliment del κήρυγμα. Mentre el primer *sí* sorgeix del cor, el segon sorgeix de la intel·ligència, és més *noètic*. Aquest segon *sí*, però, garanteix la seriositat del primer, que l'exigeix.

En eclesiologia, per tant, és fonamental la distinció entre el *sí ordit* (global) i el *sí trama* (doctrinal) de l'únic teixit: l'*Amén* de la fe, perquè ajuda a delinear el que *uneix* i *divideix* els cristians. Mentre tots els batejats estem units en el *primer sí* que diem a Déu, estem separats en el *segon sí*, que diem a allò que la comunitat concreta que ens ha rebut concep com a autèntica expressió de les implicacions pregonas del *primer sí*, que, en definitiva, és el *sí* pel qual l'Esperit ens inscriu en l'únic Cos de Crist, on el *mur de la divisió* ha estat destruït (Ef 2,14).

Amb altres paraules, el batejat, amb el *primer sí*, entra en l'única Església i, amb el *segon* esdevé, per a les altres Esglésies, herètic o cismàtic. I això perquè el *primer sí* t'introdueix en l'Església de Déu i el *segon sí* t'inscriu en una comunitat concreta, caracteritzada per les seves posicions doctrinals i, bona gran part del temps, unida entorn a una *confessió de fe* particular (*confessió de La Rochelle*, *confessió Helvètica posterior*, *confessió d'Ausburg*), a cànons dogmàtics (cànons i decrets dels concilis de Trento i del Vaticà I) o a declaracions doctrinals. En definitiva, resulta que, el batejat en l'única Església de Déu, si vol viure concretament el *sí primordial*, el de la unanimitat cristiana, ha de confessar el *sí doctrinal*, el que els batejats encara no podem pronunciar plegats.

Per a una pastoral ecumènica, és clau sintonitzar amb l'esperit dels grans Concilis ecumènics, que cercaven no pas la precisió de les nocions, sinó el camí que permeté *dir tots junts la fe*, segurs que no es falsejava la Paraula. En aquesta línia, el teòleg i ecumenista Tillard suggereix que, avui, una pastoral ecumènica ha de cercar que la diversitat en el *segon sí* no contradigui la veri-

tat del *primer sí*; ha d'instar una *praxi* comuna, a partir del que podem fer plegats i del que encara no ho podem fer com a Esglésies i comunitats cristianes que cerquen l'autenticitat de la unitat; finalment, ha de crear un *espai evangèlic* de desig i d'espera de la unitat.⁴

3. EL SÍMBOL DE LA FE

Tal com notava el *Material pastoral* per a viure l'any de la fe editat pel Pontifici Consell per a la Promoció de la Nova Evangelització, «el Credo manifesta la simplicitat íntima de la fe».⁵ En efecte, la fe de l'Església neix a partir de la revelació de Jesús com a Fill de Déu, o en paraules de Benet XVI, el Credo «no és res més que una amplificació de la fórmula baptismal que el mateix Senyor ressuscitat va confiar als seus deixebles (cf. Mt 28,20) per a tots els temps».⁶ I encara afegia que el Credo «està ancorat a l'esdeveniment del baptisme, a un esdeveniment d'encontre entre Déu i l'home.»⁷

Així doncs, el Credo confessa la fe baptismal i és memòria de l'*esdeveniment Jesús*, és a dir, la seva encarnació, passió i mort, resurrecció i entronització en la glòria del Pare, com també el do de l'Esperit Sant, que és també l'Esperit del ressuscitat. I la confessió de la fe pressuposa l'experiència fundacional de la trobada personal i, també en el si de l'Església, amb Jesucrist. El Credo és memòria de l'amor de Déu Pare manifestat en Jesucrist per l'acció de l'Esperit Sant. Un amor que abasta tot el gènere humà. I quan recitem el Credo, personal i comunitàriament, fem memòria de l'acció salvadora de la Trinitat duta a terme en la dinàmica del misteri pasqual en tres fases inseparables: la passió i mort de Jesucrist, la seva resurrecció i el do de l'Esperit Sant.⁸

El Credo no és una formulació abstracta de certes veritats, sinó un *compromís de vida*, és a dir, implica estar disposat a lliurar la pròpia vida a Déu i al seu projecte salvador tal com es manifesta a través dels articles del mateix Credo. Per tant, el Credo té relació amb el compromís baptismal, una existència per a Déu en Jesucrist (cf. Rm 6,11), en la seva Església. El contingut del

4. Cf. TILLARD, «Préparer l'unité», *NRTh* 102 (1980) 169-178.

5. PONTIFICI CONSELL PER A LA PROMOCIÓ DE LA NOVA EVANGELITZACIÓ, *Viure l'Any de la fe*, Barcelona: CPL 2012, 30.

6. *Ibid.*, 31. On cita l'homília de Benet XVI en l'esplanada del *Islinger Feld* a Regensburg (Ratisbona), el 12 de setembre de 2006.

7. *Íd.*

8. Cf. *Ibid.*, 72.

Credo és la mateixa realitat de Déu i la seva acció envers la humanitat inclou el seu disseny salvador, fruit del seu amor (cf. Jn 3,16-17).⁹

En síntesi, el Credo seria com una icona de la fe eclesial, ja que, sense aclarir del tot el misteri de la fe, el manifesta perquè sigui acceptat raonablement en la fe.¹⁰

4. QUÈ S'HA DE CREURE?

Sant Ireneu de Lió constata que totes les Esglésies locals disperses pel món, tot i que parlin en diferents llengües, professen la mateixa fe, ja que cada Església local es manté fidel a la regla rebuda dels Apòstols i dels seus successors. I la fe consisteix a creure *en Déu, el Pare totpoderós; en Jesucrist, el Fill, que es va encarnar per a la nostra salvació, i en l'Esperit Sant, que parlà pels profetes del naixement, passió, resurrecció i ascensió de Crist, de la resurrecció futura, de la manifestació futura de Crist en glòria com a jutge just de tothom* (*Adv. Haer.* I, 10,1-2; *Dem.* 3).¹¹ I aquesta regla estava íntimament unida amb el baptisme i es troba a la base de les futures formulacions que es concretaran en el *Símbol de la fe* eclesial.¹²

Ja Luter va formular la coneguda distinció entre la *fides quae* (la fe que creiem) i la *fides qua* (la fe en virtut de la qual creiem).¹³ Per això convé insistir alhora en el contingut de la nostra fe i en la força amb què la confessem, donant testimoni del nostre lliurament confiat a Déu, ja que vivim per a Ell en Jesucrist i amb la força de l'Esperit Sant.

La professió de fe que Jesús és *el Messies* i *Fill de Déu* (cf. Mc 1,1; 8,29; 15,39) o *el Senyor* dóna unitat i vigor a tot el Nou Testament.¹⁴ I tal com ha notat el bisbe de Roma Benet XVI:

9. Cf. Josep VIVES, *Creure el Credo* (Horitzons 15), Barcelona: Claret 1986, 12-13.

10. Cf. PONTIFICI CONSELL PER A LA PROMOCIÓ DE LA NOVA EVANGELITZACIÓ, *Viure l'Any de la fe*, 63.

11. Cf. Jared WICKS, «Regla de fe», en René LATOURELLE – Rino FISICHELLA – Salvador PIÉ-NINOT (eds.), *Diccionario de Teología fundamental*, Madrid: Paulinas 1992, 1113. Ireneu sovint parla de la regla de la fe o de la regla de la veritat: *Adv. Haer.* I,22,1; II,27,1; III,1,2-5; 4,1; IV,35,24; V,20,1; cf. Josep VIVES, «Introducció», en Ireneu de Lió, *Exposició de la predicació apostòlica* (CC 5), Barcelona 1989: Proa, p. 34, n. 9.

12. Seguim: J. FONTBONA, «Credo. Memoria y confesión», en Juan Mª CANALS CANALS (ed.), *La liturgia, celebración de la fe* (Liturgia 13), Madrid: Edice 2013, 115-118.

13. Cf. J. VIVES, *Creure el Credo*, 13; PONTIFICI CONSELL PER A LA PROMOCIÓ DE LA NOVA EVANGELITZACIÓ, *Viure l'Any de la fe*, 50.

14. Cf. Jaume FONTBONA, *La comunió dels sants* (Horitzons 28), Barcelona: Claret 2005, 7-12.

«Jesús és el Senyor» —és la confessió comuna de l'Església, el ferm fonament de tota de tota la vida de l'Església. A partir d'aquestes paraules s'ha desenvolupat tota la confessió del Credo apostòlic, del Credo nicè.¹⁵

Al quart evangeli i en alguns manuscrits del llibre llucà dels Fets dels Apòstols, hi trobem el que hem de creure:

Jesús va sentir a dir que l'havien tret fora i, quan el trobà, li digué:—Creus en el Fill de l'home? (Jn 9,35).

Felip li digué: «Si creus amb tot el cor, pots ser batejat.» L'eunuc va respondre: «Jo crec que Jesucrist és el Fill de Déu.» (Ac 8,37).

Segons l'exegeta dominic Marie-Émile Boismard, la professió de fe més antiga, i prèvia a rebre el baptisme, consisteix a confessar que *Jesús és el Crist* en ambients judeocristians i que *Jesús és el Senyor* en ambients del cristianisme hel·lènic. Ambdues professions de fe confessen que Jesús és el sobirà del nou Regne, on s'hi pot entrar i posar-se sota la seva sobirania mitjançant el baptisme *en el nom de Jesús* i amb *la força de l'Esperit*.¹⁶ I aquesta acció de l'Esperit es concep de diversa manera segons si es rep amb el baptisme o després, ja que existeixen dues tradicions baptismals diferents: en l'una l'Esperit és *la força* que permet el batejat de reconèixer que Jesús és el Crist, el Senyor (perquè en el mateix moment del baptisme rep el do de l'Esperit); i en l'altra l'Esperit és *la força* que li permet romandre fidel al compromís baptismal (en aquest cas és després del baptisme que rep el do de l'Esperit per la imposició de la mà, i més tard, per la unció del crisma o *crismació*).¹⁷

La confessió *Jesús és el Senyor* ja la trobem a la tradició paulina;¹⁸ i el text més significatiu diu:

I que tampoc ningú no pot dir: «Jesús és el Senyor» si no el mou l'Esperit Sant (1Co 12,3b).

La confessió *Jesús és el Messies* ja la trobem a la tradició llucana i joànica.¹⁹ El text més representatiu diu:

15. BENET XVI, *Discurs al Congrés eclesial de la diòcesi de Roma*, 11 juny 2007, citat en PONTIFICI CONSELL PER A LA PROMOCIÓ DE LA NOVA EVANGELITZACIÓ, *Viure l'Any de la fe*, p. 30, n. 7.

16. Cf. Marie-Émile BOISMARD, *Le baptême chrétien selon le Nouveau Testament* (Théologies), Paris: Cerf 2001, 8-9.

17. Cf. *Ibid.*, 65-92; 109-111.

18. Cf. Rm 10,9; 1Co 4,4; 12,3; 2Co 4,5.

19. Cf. Jn 9,22; 11,27; 20,31; Lc 9,20; Ac 5,42; 8,4; 9,22; 18.5.28; 1Jn 5,1.

Cada dia, al temple i per les cases, no paraven d'ensenyar i d'anunciar la bona nova que Jesús és el Messies (Ac 5,42).

Però, ¿què suposa professar, confessar que Jesús és *el Messies i Fill de Déu*? (cf. Mc 1,1; Jn 20,31). Inclou assolir i gaudir la plenitud de la vida en Déu, entrar en la *comunió* amb Déu i amb els pobres i entre nosaltres (cf. 1Jn 1,1-4). Dit d'una altra manera, gaudir, ja ara i aquí, del fet de ser fills i filles de Déu i germans i germanes entre nosaltres en Jesucrist. I aquesta confessió, des dels inicis, es fa *narració*, es fa *història*, i esdevé *memòria* d'un esdeveniment únic. Per això els quatre evangelis narren la fe, narren la història de Jesús de Natzaret, i la seva narració esdevé memòria de les paraules i accions de Jesús, memòria de l'esdeveniment Jesús, ja que narren des de la fe. I una manera d'expressar la fe és fer memòria de l'*esdeveniment Jesús*.

5. L'ESSENCIAL DE LA FE ÉS UNA MEMÒRIA

Des d'una perspectiva bíblica, *fer memòria* suposa reconèixer l'acció de Déu a favor de la humanitat, i quan alguns recordem la seva acció salvífica, manifestem i confessem la pròpia fidelitat a l'aliança que ens uneix amb Déu. I això s'esdevé d'una manera privilegiada en el culte. El culte té sentit precisament perquè fa memòria. Les festes recorden les principals intervencions divines (cf. Ex 12,14; 20,22.24). La festa celebra la presència d'una important acció de Déu enmig de l'assemblea reunida. Y s'actualitza per mitjà de la proclamació d'un *relat* que recorda l'acció divina que ressona en l'avui.²⁰ Precisament l'expressió neotestamentària paulina i llucana εἰς τὴν ἀνάμνησιν (1Co 11,24.25; Lc 22,19) correspon al *zikkaron* de l'antiga Pasqua.²¹ Si volem comprendre el significat de *zikkaron* (*anamnesis*) s'ha de tenir en compte que l'arrel hebrea *zkr* i el verb que en deriva no designen un gèlid record del passat, sinó quelcom viu i present.

El bisbe de Roma Francesc recorda que «la memòria és una dimensió de la nostra fe que podríem anomenar *deuteronomica*, en analogia amb la memòria d'Israel» (*Evangelii gaudium*13). Aleshores convé que ens fixem la mirada en el procés del poble de l'Aliança. Quan Déu «es recorda» de la seva

20. Cf. Xavier LÉON-DUFOUR, *Le pain de la vie* (Parole de Dieu), Paris: Seuil 2005, 104-106.

21. Ex 12,14: «Tingueu aquest dia com un memorial i celebren-lo amb una festa de pelegrinatge en honor del Senyor. És una institució perpètua. Totes les generacions l'han de celebrar» (= Lc 22; 1Co 11).

Aliança, s'hi compromet. Si Israel «recorda» l'Aliança, o en «fa memòria», és perquè, segons la mentalitat semita, el «record», fins i tot en Déu, desemboca en la intervenció. *Anamnesis* implica dinamisme. Per tant, el memorial de l'esdeveniment té com a objectiu moure Déu perquè, sota els ritus, re-actualitzi, faci *avui veritable*, el que s'assolí *una vegada per sempre* (ἐφάπαξ). Així es perpetua l'esdeveniment salvador.²² Recordar-se de Déu i de les seves accions meravelloses és una tradició eclesial molt antiga, ja que ja es troba en la Sagrada Escripura.²³ I això seria el que el *Catecisme de l'Església catòlica* denomina *pregària*, confessar la fe recordant-se de l'acció de Déu a favor de la humanitat.

La pregària és la vida del cor nou; ens ha d'animar en tot moment. Però nosaltres oblidem Aquell qui és la nostra Vida i el nostre Tot. Per això, els Pares espirituals, en la tradició del Deuteronomi i dels profetes, insisteixen en la pregària com un «record de Déu», desvetllament freqüent de la «memòria del cor»: «Cal recordar-se de Déu més sovint que no es respira». Però no es pot pregar «en tot temps» si hom no es decideix a pregar en moments determinats: són els temps importants de la pregària cristiana, en intensitat i en durada (CEC 2697).²⁴

D'altra banda *fer memòria* projecta vers el futur (element profètic de la memòria) i vincula amb el passat (esdeveniment celebrat). Aleshores el Credo relata l'acció de Déu Pare en Jesucrist i en l'Esperit Sant a favor de la salvació de la humanitat. El Credo és relat de la salvació en tres grans articles (crec en Déu Pare; crec en Jesucrist; crec en l'Esperit Sant), i per tant, relat de l'esdeveniment central de la salvació. I com a memòria confessa el que relata. I com molt bé resumeix el bisbe de Roma Francesc en la seva Exhortació apostòlica sobre l'anunci de l'Evangeli en el món actual: «El creient és fonamentalment *un que fa memòria*» (*Evangelii gaudium*, 13).²⁵

22. Cf. Jean-Marie Roger TILLARD, «Teologia. Voz católica. La comunión en la Pascua del Señor», en Maurice BROUARD (ed.), *Enciclopedia de la Eucaristía*, Bilbao: Desclée de Brouwer 2004, 519-573. Versió castellana de «Théologie. Voix catholique. La communion à la Pâque du Seigneur», en Maurice BROUARD (ed.), *Eucharistia. Encyclopédie de l'Eucharistie*, Paris: Cerf 2002, 397-437.

23. Cf. *Viure l'Any de la fe*, 207. Una mostra la tenim en el Magníficat (Lc 1,46-55).

24. Cf. *Ibid.*, 206-207.

25. Ho reprèn a la meditació predicada durant la tradicional trobada amb els rectors de l'Església de Roma el 2 de març de 2017 a Sant Joan del Laterà, cf. *DdE* LII (2017), núm. 1078, 259-260.

6. MEMÒRIA D'UN ESDEVENIMENT

Des dels orígens de l'Església, la fe baptismal s'expressa en la narració de l'*esdeveniment Jesús*. Més tard, el símbol de la fe confessa l'*esdeveniment Jesús*.²⁶ I l'actual *Credo nicenoconstantinopolità*, fruit del consens eclesial, fa memòria de l'*esdeveniment Jesús*.

L'*esdeveniment Jesús* és rebut i interpretat en els distints escrits neotestamentaris, que reflecteixen la fe eclesial, ja que «anuncia Jesús de Natzaret, que va néixer, va viure realitzant el bé, va morir sota Ponç Pilat, va ressuscitar (evangelis), que ara és Senyor de vius i morts, guia de la seva Església (les cartes), i que vindrà en glòria (Apocalipsi)».²⁷ Amb tot, les diferents narracions neotestamentàries mai no separen *Crist* o el *Senyor* de l'home anomenat Jesús (cf. Jn 9,11).

L'*esdeveniment Jesús* estructura totes les tradicions reflectides en el mateix cànon del Nou Testament, n'és la pedra angular, i els Apòstols i profetes, en són el fonament (cf. Ef 2,20; Ap 21,14). El testimoni apostòlic es converteix en la *regla de fe* (cf. 2Pe 3,2; Jud 3) després de la desaparició dels qui havien estat amb Jesús (Mc 3,16; Ac 1,21-22).

L'*esdeveniment Jesús* és l'element constitutiu no sols del cànon neotestamentari, sinó també de l'Església. Aleshores el que constitueix el cristianisme com a tal és precisament l'*esdeveniment Jesús* i la predicació apostòlica, arrelada en diverses comunitats i viscuda i testimoniada des d'aquestes i en aquestes comunitats.²⁸

L'*esdeveniment Jesús* estructura la *Regla de la fe*, el cànon i el *ministeri de comunió* (episcopat, presbiterat i diaconat). Tots tres constitueixen l'Església en Església d'Esglésies. Tanmateix tots tres estan al servei de l'*esdeveniment Jesús* que, al seu torn, els ultrapassa.

Des dels orígens, els profetes i mestres, que succeeixen a la generació apostòlica (cf. Ac 13,1; Ef 4,11), no repeteixen les paraules, ni recorden com a cosa passada els fets d'un mort crucificat, sinó que l'anuncien viu i el fan present, i són conscients que la Paraula anunciada i feta present ve de Déu, a través del seu Esperit. Aquest tret singular, és a dir, que la Paraula acollida i celebrada,

26. Per exemple, el més antic conegut: 1Co 15,3-4; d'altres més elaborats: Ac 2,22-36; 10,36-43; o més senzills: 1Pe 3,18. Cf. J. FONTBONA, «Credo. Memoria y confesión», 120-121.

27. Cf. Jean-Noël ALETTI, *Jesucristo ¿factor de unidad del Nuevo Testamento?* (Agape 22), Salamanca: Secretariado Trinitario 2000, 246. Reconeix que falta en la seva classificació Ac i He; cf., p. 247, n. 26.

28. Cf. Ramón TREVIANO, *La Biblia en el cristianismo antiguo. Prenicos. Gnósticos. Apócrifos* (Introducción al estudio de la Biblia 10), Estella: Verbo Divino 2001, 62.

anunciada i actualitzada en una comunitat eucarística local (ἐπὶ τὸ αὐτό),²⁹ testimoniada amb la vida i l'acció, vingui de Déu per mitjà de l'Esperit, l'Església ho expressa aviat en el ritu d'ordenació, del qual trobem el primer testimoni en la anomenada *Tradició Apostòlica* d'Hipòlit de Roma (segle II dC).³⁰

Els Apòstols, tot i que hagin desaparegut, continuen essent presents i parlant, primer, a través de la pràctica *pseudoepigràfica*, i després, a través dels seus successors, que des de finals del segle II dC són els bisbes locals. Es tracta d'assegurar la continuïtat de l'esdeveniment fundador (cf. Ef 2,20). En definitiva, no importa el títol d'aquells que assegurin la continuïtat, sinó la seva missió de fer vius i presents els Apòstols i la veritat de l'únic Evangeli rebut.³¹ Un exemple, el tenim al final del quart evangeli (Jn 21), on, malgrat la certa desaparició de Pere i del deixeble estimat, s'evoca la seva presència permanent (Jn 21,20-23).³²

Ara bé, *l'esdeveniment Jesús s'actualitza* en l'Eucaristia. En efecte, la celebració eucarística n'és el seu memorial, *fins que ell vingui* (1Co 11,26) i *begui vi nou en el banquet del Regne de Déu* (Mc 14,25), que Jesús ja ha inaugurat amb la seva victòria sobre el mal i la mort. En concret, el bisbe de Roma, el papa Francesc recorda que «Jesús ens deixa l'Eucaristia com a memòria quotidiana de l'Església, que ens introdueix cada cop més en la Pasqua (cf. Lc 22, 19)» (*Evangelii gaudium* 13).

7. L'ESDEVENIMENT JESÚS S'ACTUALITZA EN L'EUCARISTIA, EL MEMORIAL DEL SENYOR

Mentre el Credo relata l'esdeveniment Jesús, l'Eucaristia l'actualitza. Per això, amb tota l'Església estesa d'Orient a Occident, podem confessar que l'Eucaristia és la recapitulació sacramental de la confessió trinitària, misteri de comunió, que inclou tot el misteri de la salvació.³³ Precisament el bisbe de Roma Francesc, en la tradicional meditació quaresmal als rectors de la seva Església local, deia:

29. Sobre el terme tècnic ἐπὶ τὸ αὐτό, cf. Jaume FONTBONA, «L'Església de Déu en l'Eucaristia. El significat de l'expressió tècnica ἐπὶ τὸ αὐτό», *RCatT* 35/2 (2010) 737-753.

30. Tenim present el nostre estudi: J. FONTBONA, «El cànon com a element constitutiu del poble», *RCatT* 29/1 (2004) 61-74.

31. Cf. Charles PERROT, *Ministri e ministeri. Indagine nelle comunità cristiane del Nuovo Testamento* (Parola di Dio 21), Cinisello Balsamo: San Paolo 2002, 77-78.

32. Cf. *Ibid.*, 76-77, nota 6.

33. Cf. W. KASPER, *Sacramento de la unidad*, 100.

Per això, l'Eucaristia és el memorial de la nostra fe, allò que ens situa sempre de nou, diàriament, en l'esdeveniment fonamental de la nostra salvació, en la Passió, Mort i Resurrecció del Senyor, centre i eix de la història. Tornar sempre a aquest Memorial —actualitzar-lo en un sagrament, que es perllonga en la vida—, això és progressar en la fe.³⁴

La celebració eclesial de l'Eucaristia, com a memorial de l'Últim Sopar, confessa sacramentalment l'obra d'amor de Déu Pare manifestada en Jesucrist i en la comunió de l'Esperit Sant, a fi que la humanitat arribi a ser la família de Déu i una fraternitat entre tots els humans. Més concretament, l'assemblea eucarística és l'esdeveniment central de la vida de l'Església local;³⁵ precisament perquè edifica i manifesta, en l'Esperit, la *comunió* amb la Trinitat i amb la *carn*³⁶ d'humanitat arrelada en aquell espai-temps, però també amb tota la humanitat que el Pare, des de sempre, des d'Abel fins a la fi del món, vol salvar, inserint-la en la *carn* del seu Fill amb la força de l'Esperit. A més, marca el caràcter *relacional* i evangelitzador de l'Església.

El bisbe de Roma Benet XVI, en la primera de les catequesis mistagògiques sobre el misteri de la relació entre Crist i l'Església (15/3/2006), diu que l'Últim Sopar de Jesús «és l'acte de fundació de l'Església, perquè es dona ell mateix i crea d'aquesta manera una nova comunitat, una comunitat unida en la comunió amb ell mateix».³⁷ I, en paraules del cardenal Kasper, l'Últim Sopar de Jesús «no solament revela, recapitulant-la, la seva missió, sinó la seva essència més pregona: ser de Déu i per a Déu i, en això mateix, ser per a totes les persones».³⁸

7.1. L'Últim Sopar de Jesús, origen del memorial del Senyor

El gest profètic de Jesús a l'Últim Sopar (Lc 22,19; cf. 1Co 11,24-25) s'actualitza en l'anamnesi eucarística, que és essencialment una anamnesi que anticipa el futur Regne. No es tracta, doncs, d'una anamnesi que recorda un

34. FRANCESC, «El progrés de la fe en la vida del sacerdot», *DdE* 52 (2017), núm. 1078, p. 260.

35. Cf. JOAN PAU II, *Ecclesia de Eucharistia* 21.

36. *Carn* en el sentit emprat per Tillard, que rep de Charles Péguy; cf. TILLARD, «La catholicité de l'Église locale», *RCatT* 18 (1993) 205; 207. Aportació de Tillard en la commemoració del vint-i-cinquè aniversari de la Facultat de Teologia de Catalunya.

37. BENET XVI, «Catequesis sobre el misteri de la relació entre Crist i l'Església. 1. La voluntat de Jesús sobre l'Església i l'elecció dels Dotze», *DdE* 41 (2006) 578.

38. Walter KASPER, *Sacramento de la unidad. Eucaristia e Iglesia* (Presencia Teológica 138), Santander: Sal Terrae 2005, 75.

esdeveniment passat sinó un esdeveniment futur; és a dir, el Regne de Déu, plenitud de tota la història de salvació.³⁹ I aquest fet marca la comunitat dels deixebles de Jesús, des d'aleshores faran memòria d'aquest gest profètic i ho faran ἐπὶ τὸ αὐτό,⁴⁰ és a dir, com a Israel restaurat, com a Poble de Déu.

En el quart evangeli l'esdeveniment Jesús és el mateix Regne de Déu present i actuant (cf. Jn 3,3.5). I en l'evangeli segons Marc, l'esdeveniment pasqual és el mateix esdeveniment Jesús. Precisament la litúrgia llatina relaciona ambdós evangelis en el cicle dedicat a Marc; en efecte, quan toca la narració de la multiplicació dels pans, se segueix el quart evangeli amb tot el discurs del pa de vida (del diumenge 17 al diumenge 21 de durant l'any B). Aleshores podríem dir que ambdós evangelis es complementem i s'interpreten mútuament. En concret, el quart evangeli situa en una muntanya el gest profètic dels pans (Jn 6,1.15): Jesús hi puja i s'hi asseu amb els deixebles (Jn 6,3). Es tracta del lloc on el profeta Isaïes situa el banquet de tots els pobles davant la presència de Déu, on la vida triomfarà sobre la mort i formarem una fraternitat (cf. Is 25,6-9).

L'evangeli segons Marc situa la narració de la passió i la mort de Jesús en el mateix dia de Pasqua, des de l'Últim Sopar fins a la sepultura (Mc 14,12-15,47). Així mostra que Jesús celebra la pròpia Pasqua, el pas de la mort a la vida. Més en concret, el pa de Pasqua, el cos de Jesús entregat és la Paraula de Déu que es fa realitat. I l'acompliment de la Paraula de Déu significa l'arribada del Regne, atès que el Messies esperat per Pasqua du a terme l'acompliment de la Paraula de Déu.⁴¹

L'acció simbòlica de Jesús anunciant la seva mort s'il·lumina d'una immensa esperança en la novetat del Regne. Marc uneix el motiu de la sang de l'aliança (Mc 14,24) amb el motiu del vi del Regne de Déu (Mc 14,25). La unió d'aquests dos motius tradicionals aclareix el relat positivament, donant-li un sentit messiànic. Els dos relats de la multiplicació dels pans anticipen el sentit messiànic de l'Últim Sopar.⁴²

39. Cf. I. ZIZIOLAS, *Eucaristia e Regno di Dio* (Spiritualità Orientale), Magnano: Edizioni Qiqajon – Comunità di Bose 1996, 14-15.

40. Cf. J. FONTBONA, «L'Església de Déu en l'Eucaristia. El significat tècnic de l'expressió tècnica ἐπὶ τὸ αὐτό», 481-483.

41. Cf. Pino Di LUCCIO, «Tradizioni dell'Ultima Cena», *RdT* 54 (2013) 391-416. En concret, 401.

42. Cf. Jean-François BAUDOZ, «Le repas du Seigneur d'après la section des pains en Marc (Mc 6,6b-8,30)», en *Nourriture et repas dans les milieux juifs et chrétiens de l'antiquité. Mélanges offerts au Professeur Charles Perrot* (Lectio Divina 178), Paris: Cerf 1999, 91-106. També: A. PUIG I TARRECH, *El sagrament de l'Eucaristia: de l'Últim Sopar a la litúrgia cristiana antiga*, Barcelona: Reial Acadèmia de Doctors 2013, 53-56; 141.

D'altra banda, Marc situa el darrer sopar de Jesús dins el quadre de la passió i el presenta no com un àpat pasqual jueu, sinó com la veritable Pasqua, Jesús és l'alliberador de la humanitat, atès que l'allibera de la mort. Heus ací que l'àpat pasqual de Jesús duu a terme el gest del manà (donar vida). En altres paraules, Jesús celebra la pròpia Pasqua, tot s'esdevé el mateix dia de Pasqua, des de l'Últim Sopar fins a la sepultura (Mc 14,12-47). Jesús és l'Anyell de la nova Pasqua.⁴³

El marc de la Cena és la *nit* (Mc 14,17; Mt 26,20; per a Lc 22,14 i Jn 13,1 és l'*hora*), la tradició bíblica coneix quatre nits: 1) la nit de la creació; 2) la nit del sacrifici d'Isaac; 3) la nit del pas (la Pasqua de l'èxode); i 4) la nit de la vinguda del Messies.⁴⁴

El relat de la Cena està inscrit entre dos anuncis, el de la traïció de Judes (Mc 14,17-21) i el de les negacions de Pere (Mc 14,27-31). Enmig hi ha el relat com a ideal, com a assemblea litúrgica davant la presència gloriosa del Senyor a la muntanya (Mc 14,26). Cal notar que, segons la tradició bíblica, la *muntanya de les Oliveres* té un significat escatològic (cf. Za 14,4).⁴⁵ Un cop el Senyor haurà deixat el Temple habitarà allà (cf. Ez 11,23).⁴⁶ I després, a Getsemaní (Mc 14,32), es retorna a la realitat històrica.

Jesús dóna un sentit a la pròpia mort (ja no beuré més del fruit de la vinya), és obedient al Pare (l'amén era la resposta de tots els fidels a l'assemblea litúrgica, una resposta que implica, compromet i confirma). Getsemaní és el lloc on Jesús fa la voluntat del Pare (com preguem en el parenostre i com va fer Abraham: Gn 22,4-5). El fet de complir la voluntat del Pare dóna vida i implica la vinguda del Regne. Mentre se'n va, el Regne ve. Per això, mentre

43. Vegeu-ho desenvolupat en Fernando CAMACHO ACOSTA, «El relato de la pasión en Marcos: claves de interpretación», *RCatT* 35/2 (2010) 451-469. Estudi que ajuda a entendre el sentit pasqual de la mort de Jesús segons Mc, situant l'Últim Sopar el mateix dia de Pasqua.

44. Durant la nit de Pasqua, les portes del temple s'obrien per a l'arribada del Messies; cf. DI LUCCIO, «Tradizioni dell'Ultima Cena», 402.

45. Za 14,4-8: «Aquell dia es plantarà dret dalt la muntanya de les Oliveres, que és davant de Jerusalem pel cantó d'orient. La muntanya s'obrirà pel mig i es formarà una vall immensa, des de llevant fins a ponent: mitja muntanya recularà cap al nord i mitja cap al sud. Aquella vall entre muntanyes arribarà fins a Assel. Vosaltres fugireu pel mig de la vall, tal com van fugir els vostres pares el dia del terratrèmol en temps d'Ozies, rei de Judà. Llavors vindrà el Senyor, el meu Déu, amb tots els seus sants àngels. Des d'aquell dia, ja no hi haurà cels serens i cels coberts. En aquell temps, que només el Senyor coneix, serà sempre de dia; ja no hi haurà dies i nits, perquè el vespre serà ple de llum.»

46. Ez 11,23: «La glòria del Senyor va pujar de dintre la ciutat i s'aturà a la muntanya que hi ha a l'orient.»

Jesús confirma la seva entrega fins a la mort (és obedient al Pare, renúncia a la pròpia vida per amor), està anunciant la seva participació en el banquet del Regne (*el beuré nou en el Regne de Déu*). Si el fet de no beure al·ludeix a la propera mort, el beure'l nou apunta a la festa del Regne.

Jesús està convençut que s'asseurà al banquet del Regne de Déu (cf. Is 25, 6-9). Jesús creu en la seva resurrecció (ho fonamenta en l'Escriptura: Mc 10, 27; 12,18-27). Jesús creu que Déu, el seu Pare, intervindrà a favor seu. Per la mort de Jesús, s'obre el Regne. Jesús és processat i condemnat el *sisè dia*, el dia de la creació d'Adam. Ara Jesús és el Nou Adam. Jesús ressuscita el primer dia, el vuitè, el dia de l'inici de la nova creació.

Jesús sorprèn amb el seu dejuni (no beure més del fruit de la vinya, que inclou el vinagre i el suc, així com l'alcohol), perquè no dejuna mai, ni al desert (Mc 1,12-13). Jesús menja amb tothom, té clar la participació de tothom al banquet del Regne (relats multiplicació dels pans: Mc 6,30-44 i Mc 8,1-10).⁴⁷ Per això, a la creu, Jesús no beurà vi amb mirra (narcòtic per als condemnats. Mc 15,23), ni beurà vinagre (Mc 15,36). Jesús renuncia a la pròpia vida per a gaudir-ne plenament en el Regne de Déu (en beuré de nou en el Regne de Déu). El dejuni recorda la mort, però també apunta a la festa, en aquest cas, la festa del Regne. En definitiva, segons Mc, Jesús relaciona el seu Últim Sopar amb el banquet del Regne amb la imatge del beure.

D'ací que és fàcil deduir que l'Eucaristia sigui l'efecte del Regne de Déu futur. És precisament el Regne que ha de venir qui dóna el seu veritable ésser a l'Eucaristia. Heus ací el que Zizioulas afirma:

L'Eucaristia és el moment escatològic de l'Església per antonomàsia, un record del Regne, quan posa en escena la reunió en un lloc del poble de Déu dispers pels confins de la terra, tot unint els «molts» en l'«u» i tastant la vida eterna de Déu ara i ací.⁴⁸

47. Els dos relats reflecteixen dos ambients judeocristians: un a Israel, amb els cinc pans, uns peixos i les dotze paneres (a mesura de les dotze tribus d'Israel); i l'altre, de tipus judeohelenista, situat en terra pagana, amb set pans, uns peixos i les set paneres a imatge de les set nacions (Ac 13,19; Dt 7,1).

48. Ioannis ZIZIOULAS, *El ser eclesial. Persona, comunió, Iglesia* (Verdad e Imagen 162), Salamanca: Sígueme 2003, 201-202.

7.2. L'Eucaristia anticipa l'esdeveniment del Regne de Déu

L'Eucaristia és sacrament del Regne de Déu,⁴⁹ i en beu el propi ésser i la pròpia veritat.⁵⁰ Precisament fem memòria de l'esdeveniment del Regne de Déu en l'Eucaristia. En efecte, fem memòria no sols d'esdeveniments passats (passió, mort i resurrecció de Crist), sinó també del futur (la parusia).

Normalment és difícil recordar el que encara no s'ha esdevingut. Zizioulas apunta que, en el Regne, totes les coses no es converteixen en present, sinó que es converteixen en *el segle sense fi que no envellirà* (així és com anomena sant Basili el Regne), aleshores *el futur sense fi* esdevé *la causa* de tots els esdeveniments passats i presents. Precisament per a Ireneu un esdeveniment futur (la vinguda de Crist) pot suprimir un esdeveniment del passat (els sacrificis de la Llei), no pas perquè sigui invàlid sinó perquè se sosté des de l'esdeveniment futur, que li dona sentit i existència.⁵¹

En l'Eucaristia emmarquem esdeveniments i persones del passat i del present en el Regne que vindrà, i ho fem perquè no desapareguin i visquin eternament. L'existència eterna no pot ser garantida per la memòria humana, que passa. Per això, perquè no caduquin esdeveniment i persona, són col·locats en la memòria de Déu. Només els esdeveniments i les persones que existeixen en el pensament de Déu existeixen realment. Heus ací la força de l'expressió del criminal crucificat amb Jesús: *Jesús, recorda't de mi quan arribis al teu Regne* (Lc 23,42), testimonia que el Regne és l'espai on la nostra existència queda garantida, perquè és Déu el qui recorda. Aleshores impressiona i sobta més l'expressió: *En veritat us dic que no us conec* (Mt 25,12).⁵²

L'Eucaristia és precisament el moment en què recordem esdeveniments i persones (vives i difuntes) i les posem en la memòria de Déu, és a dir, els donem una existència veritable. I si recordem també tots els sants és perquè, en aquell moment, és present el Senyor i tots ells es troben a la seva presència. L'Església posa en la memòria de Déu persones santes i pecadores, les unes per a honorar-les i les altres per a demanar-ne la salvació, sempre per mitjà de la comunió de tots i totes amb l'únic Cos de Crist.⁵³

49. Cf. J. FONTBONA, «La dimensió escatològica del Regne. Església i Regne», *RCatT* 39/2 (2014) 700-704.

50. Cf. I. ZIZIOULAS, *Eucaristia e Regno di Dio*, 21.

51. Cf. *Ibíd.*, 48 amb la núm. 45.

52. Cf. *Ibíd.*, 49-50, amb la núm. 47.

53. Cf. *Ibíd.*, 58-59. Les llargues intercessions de l'anàfora bizantina de sant Basili vénen encapçalades per l'expressió: *Recordau-vos, Senyor*; també les de l'anàfora de sant Crisòstom (que són més curtes). A les típiques pregàries eucarístiques romanes les intercessions pels vius i

Vivim veritablement en la mesura que Déu, en el Regne del seu Fill, es recordarà de nosaltres i ens regalarà finalment l'existència eterna. L'Eucaristia ens ofereix el sacrifici de Crist per a la remissió dels pecats i per a la vida eterna, és a dir, *l'èsser sempre i l'èsser bé* (com diu sant Màxim el Confessor), o bé la nostra existència personal en el *segle sense fi que no envellirà* (com diu sant Basili).⁵⁴

I perquè tendeix cap al futur, l'Eucaristia guareix del tancament en si mateix, la φιλαντία (l'egoisme),⁵⁵ esmicolant l'espina dorsal de l'individualisme i estirant cap a una existència comunitària, existint com un bloc, units els uns als altres i amb tots els éssers creats. Per això, apunta Zizioulas, l'Eucaristia esdevé una *manera d'ésser*, una manera de viure, certament en tensió cap al futur, fins quan tota la creació serà transfigurada en Regne de Déu.⁵⁶

Convé recordar la importància que la tercera edició típica de l'*Ordenament general del Missal romà* (IGMR 32002) dóna al fet de participar del pa partit i de la copa compartida:

La comunió amb les dues espècies té, per raó del signe, una expressió més plena; perquè, quan es fa així, és quan el signe del convit eucarístic resplendeix amb més perfecció, i s'expressa més clarament la voluntat divina de tenir ratificada la nova i eterna aliança en la Sang del Senyor; i també és més clarament expressada la relació entre el convit eucarístic i el convit escatològic en el Regne del Pare (IGMR 281).

En l'Eucaristia, l'Església fa un tast de la comunió del Regne, i així queda projectada en l'esfera escatològica.⁵⁷ Però, mentrestant, tot esperant el banquet escatològic, l'assemblea eucarística no es tanca mai en si mateixa i en les seves pròpies necessitats; s'obre a les necessitats de tota la humanitat, «recordant» la fam, la sembra i la collita, el temps de sequera, els desastres naturals, els sofriments dels pobres, la soledat dels ancians, les responsabilitats dels qui governen les nacions i els estats, els malalts de tot tipus, els moribunds, tots aquells que pateixen les més dures calamitats (cf. Sl 22; Is 52,13-53,12; Dt

---

pels difunts vénen encapçalades també per l'expressió: *Recordeu-vos, Senyor*. En concret, la Pregària eucarística II, la més utilitzada en l'Església llatina: *Recordeu-vos, Senyor, de la vostra Església... Recordeu-vos també dels nostres germans que s'han adormit...*

54. Cf. I. ZIZIOULAS, *Eucaristia e Regno di Dio*, 61.

55. Cf. Jean-Marie Roger TILLARD, *L'Eucharistie, Pâque de l'Église* (Unam Sanctam 44), Paris: Cerf 1964, 187. On afirma que l'Eucaristia nodreix l'esperança del fidel arrelant-lo més i més pregonament en la comunió de vida amb el Pare i els seus germans en Jesús, i per això alliberant-lo més i més del vici radical de l'egoisme.

56. Cf. I. ZIZIOULAS, *Eucaristia e Regno di Dio*, 87.

57. Cf. BENET XVI, *Sacramentum caritatis*, 31.

21,23). Aquesta percepció del sofriment humà no és accidental. Precisament perquè el *memorial* celebra el martiri de Jesús, el profeta «eliminat» (Ac 5,30; 10,39). Aquesta mort injusta i violenta és una *comunió* real amb el drama humà. La creu i la tragèdia humana han quedat teixides per sempre. L'Eucaristia fa *memòria* de la victòria de Déu sobre aquesta escandalosa i insuportable perfídia del calvari. I, certament, en la resurrecció, aquesta comunió amb les víctimes de tot tipus és la que entra en la glòria del Pare.

L'Eucaristia, com nota Zizioulas, és el testimoni més dramàtic de la trobada entre escatologia i història, és el testimoniatge d'una batalla existencial contra tot tipus de mal i injustícia, amb la victòria assegurada al final. La irrupció de l'escatologia en la història que s'esdevé en l'Eucaristia és obra de l'Esperit Sant. L'epiclesi eucarística (la davallada de l'Esperit Sant) fa que el *segle present* sigui transfigurat en el *segle sense fi* en Crist Jesús. La davallada del cel a la terra fa possible l'alçament de la terra cap al cel (significat per l'anàfora) i omple tota la terra de la llum i de la joia del Regne de Déu.⁵⁸

Des dels orígens fins avui, l'Eucaristia dominical roman el moment en què l'Església aplegada se sensibilitza pel sofriment de bona part de la humanitat i ofereix el propi òbol. El lligam entre el servei de la taula del Senyor i el servei de la solidaritat amb els pobres, entre comunió eucarística i comunió solidària, implica tota la *comunitat sacerdotal* al servei dels pobres d'aquell lloc en el qual s'ha arrelat, a fer-los espai en la *comunió* eucarística, ja que són els *preferits* del Pare (Mt 11,25-26; Lc 10,21; Jm 2,5) i els germans de Crist (Mt 25, 40).

La celebració eucarística és una celebració comunitària, una manifestació de la *comunió* (κοινωνία) trinitària i alhora, de la fraternitat humana. El qui està en la κοινωνία fraterna està en la κοινωνία trinitària. La comunió fraterna, però, no es basa ni en una unió de caràcter jurídic ni en una juxtaposició d'individus o grups; simplement es tracta d'estar units per l'essencial (acollir l'amor de Déu manifestat en Jesucrist)⁵⁹ i en la pròpia diversitat. Els creients, inclosos per l'Eucaristia en una única i indivisible realitat, som un únic Cos en l'únic Cos de Crist. I, en aquest únic Cos de Crist, unitat i diversitat s'interaccionen, i uniformitat i divisió s'exclouen.⁶⁰

58. Cf. I. ZIZIOULAS, *I creato come Eucaristia. Approccio teologico al problema dell'ecologia* (Spiritualità Orientale), Magnano: Edizioni Qiqajon – Comunità di Bose 1994, 86.

59. Cf. Jn 3,16; Jn 13,1. I també la *Pregària eucarística romana IV*.

60. Cf. J. FONTBONA, *La Cena del Senyor, misteri de comunió* (CPL 5), Barcelona: CPL 2010, 377-378. On assumim la reflexió teològica del mestre J. M. R. Tillard (Ibid., 377-380).

El *memorial de la nostra fe* també és relat i aquest relat ens ha arribat en el Credo i en el Cànon.

8. CREDO I CÀNON

La primera definició de *cànon* del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) és: «Regla o llei general, principi que governa el tractament o l'aplicació d'alguna cosa». I la primera definició del *credo* és: «Fórmula de professió de fe de les esglésies cristianes».⁶¹

El Credo i el Cànon es reben dels Apòstols, com a memòria i confessió alhora. Ambdós volen ser fidels a l'esdeveniment Jesús.⁶² Però, ¿n'hi ha prou amb *la regla de fe* per a constituir un poble en pobles de pobles, una comunió de comunions?

Gerd Theissen recorda que l'Església indivisa, ja des del segle II, desenvolupa tres formes de regulació social, amb la finalitat de protegir la unanimitat en la fe i en el coneixement de Jesús, el Crist: «el *cànon*, és a dir, una col·lecció autoritària d'escrits, la *regula fidei*, és a dir, una confessió de fe vàlida per a tothom, i el *ministeri episcopal*».⁶³

Jean-Noël Aletti també recorda que el mateix Cànon ja interactua l'apostolicitat amb la comprensió i interpretació de l'esdeveniment Jesús per mitjà de les distintes Esglésies locals sota la inspiració de l'Esperit.⁶⁴ En efecte, el mateix *esdeveniment Jesús* és l'element constitutiu no sols del Cànon, sinó també de la mateixa Església com a poble de Déu. Per tant, des dels orígens, el baptisme com a rel, però també l'Eucaristia, inseparable de la Paraula rebuda i viscuda i pregada, i el testimoniatge apostòlic (cf. 1Co 15,3-5; Rm 10,9), forgen l'Església, com a *comunió de comunions*.

El mateix s'esdevé en el judaisme rabínic, contemporani al cristianisme dels orígens, és a dir, que la mateixa interpretació del cànon, és a dir, la *Torà oral*, es converteix també en Cànon; també en els inicis de l'Església, les paraules i els fets de Jesús (*l'esdeveniment Jesús*) són la clau per a obrir el

61. «Credo», en INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la Llengua catalana* (2a ed.) de <<http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=credo&operEntrada=0>> [Consulta: 20 abril 2017].

62. Seguí: J. FONTBONA, «Credo. Memoria y confesión», 122-123.

63. G. THEISSEN, *La fe bíblica. Una perspectiva evolucionista* (Ágora 10), Estella: Verbo Divino 2002, 35.

64. Cf. ALETTI, *Jesucristo*, 251.

sentit de les Escriptures (n'és un exemple el relat d'Emmaús: Lc 24,13-35.44-48).⁶⁵

Ramón Trevijano també recorda que el que constitueix el cristianisme com a tal és l'*esdeveniment Jesús* i la predicació apostòlica, arrelada en distintes comunitats i viscuda i testimoniada des d'aquestes diverses comunitats i en elles.⁶⁶

El Cànon neix, doncs, com a desenvolupament de la predicació apostòlica, autenticada per la mateixa Paraula anunciada i actualitzada, i per l'acció de l'Esperit, expressada en el *charisma veritatis* del bisbe (el primer que ho recorda és Ireneu de Lió, a finals del segle II),⁶⁷ en comunió amb els altres bisbes, que estan en comunió amb la tradició rebuda dels Apòstols en les seves Esglésies locals. En resum, el Cànon es forja a partir de la mateixa tradició apostòlica, una tradició viva que estructura la vida i la missió de l'Església en el món.⁶⁸

D'altra banda, la *regla de fe*, primer expressada en les confessions de fe, després en el Cànon i finalment en el Credo, des dels orígens, serveix de norma per a mesurar qualsevol doctrina i per a excloure qualsevol falsa interpretació del mateix *cànon bíblic*.

La *regla de fe* continua com a element constitutiu, però alhora flexible i dinàmic, sobre la qual actua no sols la reflexió teològica de les distintes comunitats, sinó també les necessitats eclesials i el ministeri episcopal o apostòlic.⁶⁹

9. EL PAPER DEL MINISTERI APOSTÒLIC

A l'inici del cristianisme trobem un fet que marca més que la Guerra jueva (66-70 dC): la mort de tres figures singulars: Pere, Jaume de Jerusalem i Pau.⁷⁰

65. Cf. R. TREVIJANO, *La Biblia en el cristianismo antiguo*, 111-115; 141.

66. Cf. *Ibid.*, 62.

67. Cf. IRENEU, *Adversus Haereses* IV, 26,5: «La verdad se halla en quienes están juntas la sucesión de la Iglesia a partir de los Apóstoles, la integridad inatacable del comportamiento, la pureza incorruptible de la palabra».

68. Cf. R. TREVIJANO ETCHEVARRÍA, «Ministerio y regla de fe», *Teología del sacerdocio* 21 (1990) 107.

69. Cf. R. TREVIJANO, *La Biblia en el cristianismo antiguo*, 140.

70. Cf. François VOUGA, *Los primeros pasos del cristianismo. Escritos, protagonistas, debates* (Ágora 7), Estella: Verbo Divino 2001, 15. Cf. J. FONTBONA, «Credo. Memoria y confesión», 124-129.

Després de la desaparició dels Apòstols, l'Església naixent no en té prou amb la referència a la *regla de fe* i al Cànon (cas de Marció i d'altres heretgies). El mateix procés de recepció del Cànon s'esdevé per una contínua referència a l'autoritat apostòlica. Aquesta referència es fa present i visible en l'acció de l'Esperit en l'Església, quan suscita el ministeri apostòlic (ἑπισκοπή) com a garant tant de la *regla de fe* com del mateix Cànon, assumint-ne la diversitat en la unitat de l'únic Evangeli de Jesucrist transmès pels Apòstols.

Sembla que la preocupació per la necessària unitat, sense malmetre la riquesa de la diversitat volguda pel mateix Esperit, farà que les Esglésies locals s'estructurin, des del segle II i per tot el món, entorn d'un únic bisbe (ἐπίσκοπος) amb el seu presbiteri i diaques. Tot i que algunes Esglésies locals conservaren durant força temps una estructura eclesial entorn del *col·legi de preveres*, assistit per diaques, com en l'Església local de Roma.

Així doncs, davant el perill de les heretgies (segles II i III), el fet que les Esglésies vulguin provar que tenen accés a l'ensenyament apostòlic pel bisbe que en presideix l'Eucaristia, i el fet que les llistes de successió siguin exclusivament episcopals, mostra que el *ministeri apostòlic* estava estretament relacionat amb la vida de l'Església local i amb el seu caràcter eucarístic.

Heus ací que el testimoniatge de l'Església indivisa (*I Clement*, Ireneu i Tertul·lià), davant les heretgies dels dos primers segles, ofereix tres pistes sobre l'apostolicitat de l'Església:⁷¹

1. Les Esglésies locals i els seus *responsables pastorals* són els qui reben el testimoniatge dels Apòstols, i no pas cap grup de *perfectes* o *il·luminats*, com deien els heretges.
2. Els bisbes locals són la garantia del fet que les seves seus han acollit i conservat-preservat la memòria dels Apòstols.
3. La unanimitat en la fe de totes les Esglésies locals *en el món* mostra el seu arrelament en la fe dels Apòstols.

A partir de les dades que el metropolità Joan de Pèrgam (Zizioulas) descobreix en l'Església indivisa dels tres primers segles, dedueix dues importants conclusions:⁷²

71. Cf. Francis A. SULLIVAN, *La Iglesia en la que creemos: Una, santa, católica y apostólica* (Cristianismo y sociedad 43), Bilbao: Desclée de Brouwer 1995, 198.

72. Cf. Jaume FONTBONA, *Comunió y sinodalidad. La eclesiología eucarística después de N. Afanasiev en I. Zizioulas y J. M. R. Tillard* (CSP 52), Barcelona: Herder – FTC 1994, 154-159; Métropolitte JEAN DE PERGAME, *L'Eucharistie, l'Évêque et l'Église durant les trois premiers siècles* (Théophanie), Paris: Desclée de Brouwer 1994, 73-117.

- a) El *ministeri apostòlic o de comunió*, després de la mort dels Apòstols, esdevé el *servei* cabdal, pel qual les Esglésies realitzaven i expressaven la seva comunió amb l'Església apostòlica. L'Església local reunida per a la celebració de l'Eucaristia, es veu com a manifestació de la comunitat escatològica reunida entorn de Crist i dels Apòstols. N'és un exemple el paral·lelisme existent entre la litúrgia de la Jerusalem celestial de l'Apocalipsi (Ap 22,1) i la litúrgia terrenal que presenta Ignasi d'Antioquia: el bisbe, assegut *en el lloc de Déu* o com a *figura del Pare*, envoltat pels preveres i amb els diaques, i davant el poble (IgMg 6,1; IgTr 3,1).
- b) L'Església primitiva, per mitjà del *ministeri de comunió*, manté el principi de Cebrià de Cartago, *episcopatus unus est* (l'episcopat és un de sol),⁷³ sense contradir la catolicitat de l'Església local: cada Església episcopal manifesta alhora *tota l'Església* i la successió dels apòstols.

Aquestes dades posen en relleu que els conflictes cristològics dels dos primers segles fan necessària una estructura que vetlli per l'ortodòxia (la *sana doctrina* de les Pastoral). Confirma aquesta dada el que, ben aviat, en la tradició paulina, apareix l'ἐπίσκοπος únic (1Tm 3,1-7 i Tt 1,7) exercint la funció de l'ἐπισκοπή (funció de govern i de pastor de la comunitat). Sembla que Pau coneixeria el *consell dels preveres* (eren ancians, la qual cosa no passava amb l'ἐπίσκοπος, que podia ser més jove), si és cert que la *Carta de Jaume* fou escrita després de Primera Carta de sant Pau als cristians de l'Església de Corint i abans de les cartes als *Romans* i als *Gàlates* (que en són com una resposta en dos temps).⁷⁴ Tot i coneixent-ne l'existència en algunes comunitats (Ac 20,17-38; Jm 5,14), Pau n'és contrari, perquè ho considera un residu del judaisme. Per això, en les comunitats paulines, des de bon començament, hi trobem la parella ἐπίσκοποι i διάκονοι (Fl 1,1); en canvi, en les anomenades *Pastorals*, trobem πρεσβύτεροι (1Tm 5,17.19; Tt 1,5-6) al costat d'un sol ἐπίσκοπος (1Tm 3,1; 2Tm 1,6; Tt 1,7), així com el πρεσβυτερίου (1Tm 4,14) en la presidència, ajudats i/o acompanyats pels διάκονοι (1Tm 3,8.12-13), homes o dones (1Tm 3,11).⁷⁵

El conflicte amb el gnosticisme influirà enormement en el procés d'assenament del bisbe únic en tota l'Església. En efecte, els gnòstics aconseguiren

73. Cebrià de Cartago, *De catholicae Ecclesiae unitate*, 5: «Episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur» [en català a *Clàssics del Cristianisme* 54, Barcelona 1995, 41].

74. Cf. Philippe ROLLAND, «L'épître de Jacques», *NRTh* 118 (1996) 839-851.

75. Cf. J. FONTBONA, *El ministeri de comunió en l'Església* (CPL Libri 21), Barcelona: CPL 2015, 99-102.

que cada Església local fixés una *successió episcopal* que la connectés amb l'Església apostòlica. Tot i el procediment arbitrari amb què es van fer les llistes episcopals, això va contribuir a reforçar l'autoritat del bisbe únic allà on ja exercia plenament, i a agilitzar-ne la implantació allà on —com a Roma, per exemple— encara no s'havia consolidat del tot.⁷⁶

El fet que el *ministeri de comunió* (ἐπισκοπή) vinculi els cristians d'una Església local amb els Apòstols i amb l'un-cop-per-sempre (ἐφάπαξ) de l'esdeveniment Jesús fa que sigui essencial en cada Església local, ja que, per mitjà del ministeri de comunió, l'Església apostòlica és present en cada Església local.⁷⁷

Dit d'una altra manera, el *ministeri de comunió* (ἐπισκοπή) procura i fa possible que l'Església d'un lloc perduri en la *continuitat apostòlica*. La qual cosa suposa «la *successió apostòlica*, però també *continuitat* de l'anunci de la fe, *continuitat* de la vida sacramental, *continuitat* en la inspiració de la missió, *continuitat* de la custòdia de l'Església en l'opció pels pobres, *continuitat* de la solidaritat amb les altres Esglésies, *continuitat* de la transmissió fidel del que s'ha rebut dels Apòstols».⁷⁸

En resum, podem afirmar que, durant tot el procés dels orígens, el ministeri apostòlic o de comunió (bisbe, preveres i diaques), d'una banda, garanteix que la Paraula acollida i l'Eucaristia celebrada siguin les rebudes de Crist i dels Apòstols, gràcies al do de l'Esperit; i de l'altra, serveix a l'evangelització i a l'edificació de l'Església com a comunió volguda pel Pare, instituïda pel Fill i sostinguda i animada per la força de l'Esperit

Tot i que el testimoniatge dels Apòstols tingui un ἐφάπαξ irremplaçable, el seu dipòsit (παραθήκη) es confia a uns homes investits oficialment de l'autoritat *ad hoc* i assegurats amb l'ajuda de l'Esperit, convertint-se en els responsables de la «tradicció» (παράδοσις) de la veritable fe. La fe, certament, els prece-

76. Cf. Manlio SIMONETTI, «Presbiteri e vescovi nella Chiesa del I e II secolo», *Vetera Christianorum* 33 (1996) 132. L'Església de Roma va mantenir durant molt de temps una estructura eclesial entorn del col·legi de bisbes-preveres, assistit pels diaques. Sembla que el primer bisbe únic de Roma fou Víctor (189-199 dC), quan Ireneu de Lió acaba la redacció dels cinc llibres *Adversus Haereses* (180-189 dC). D'altra banda, l'Església d'Antioquia, l'altra seu tradicional de l'apòstol Pere, començà abans a organitzar-se eclesialment entorn de l'únic bisbe, amb tot el *presbyterium* i els diaques. Cf. Raymond E. BROWN and John P. MEIER, *Antioch and Rome. New Testament Cradles of Catholic Christianity*, Ramsey (New York): Paulist Press 1983, 212-213: «Although Antioch had already attached cultic and teaching authority to the single-bishop (with presbyters and deacons under him), Rome retained longer the structure of plural presbyter-bishops (with deacons under them).»

77. Cf. J. M. R. TILLARD, «Ministry and Apostolic Tradition», *OiC* 25 (1989) 15.

78. TILLARD, «Ecclesiologie de communion et exigence oecuménique», *Iren* 59 (1986) 227.

deix, ja que la reben de la comunitat que l'ha «conservat» pels seus predecessors, que en garanteixen l'arrelament en el testimoniatge apostòlic.⁷⁹ Concretament, i seguint l'eminent teòleg i ecumenista Jean-Marie Roger Tillard (1927-2000),⁸⁰ es pot afirmar que, bàsicament, el ministeri episcopal:

- 1) vetlla per la conservació del dipòsit de la fe (παραθήκη);
- 2) irradia el ministeri apostòlic, on perdura *el* ministeri fonamental fins a la fi dels temps, al ritme de la història i en circumstàncies sempre noves;
- 3) actua com a *vicari* del testimoniatge (μαρτυρία) dels Apòstols.

L'especificitat del ministeri episcopal consisteix, doncs, a conservar, explicar, interpretar, actualitzar i transmetre la Paraula apostòlica a les Esglésies locals. Certament, gràcies al ministeri de comunió dels bisbes, els Apòstols continuen predicant en l'Església,⁸¹ la continuen governant, continuen presidint l'Eucaristia i continuen acompanyant-la en la seva missió evangelitzadora fins a la vinguda de la Jerusalem celestial.⁸²

El ministeri episcopal no afegeix res al ministeri apostòlic. Així ho recorda el *Material pastoral* per a viure el passat Any de la fe:

Els bisbes no són pas nous apòstols, sinó que són els qui els han succeït en el ministeri de guiar la comunitat, d'anunciar amb autoritat l'Evangelí i de presidir la celebració dels signes sacramentals; ministeri que es revela necessari perquè el poble cristià es mantingui en la fidelitat a l'Evangelí i no es perdi en els esculls de l'error. En l'Església, tots els ministeris estan al servei de l'anunci de l'Evangelí, i per tant, no existeixen per sobre del poble de Déu, sinó que estan al servei d'aquest poble.⁸³

Aleshores, l'especificitat del ministeri episcopal (ἐπισκοπή) rau no només en rebre *oficialment* la garantia de l'Esperit i la seguretat que la seva força vivificant l'acompanya, sinó també en aquesta *mirada sobre...*, *aquest tenir cura de...*, aquesta *atenció a...* allò que el mateix Esperit Sant realitza en l'Església

79. Cf. TILLARD, *Iglesia de Iglesias. Eclesiología de comunión* (Verdad e Imagen 113), Salamanca 1991: Sígueme, 197.

80. Cf. FONTBONA, *Comunió y sinodalidad*, 327.

81. Cf. MISSAL ROMA (2a edició típica), *Prefaci I dels Apòstols*: «I voleu que sigui sempre adoctrinat per aquells mateixos que vós posàreu com a pastors de la vostra Església, perquè en nom del vostre Fill la conduïssin.»

82. Cf. TILLARD, «Ministry and Apostolic Tradition», 19-20.

83. *Viure l'Any de la fe*, 93.

des de Pentecosta.⁸⁴ Per això el ministeri de comunió s'arrela en la *memòria* apostòlica. El ministeri de comunió guarda l'Església (per l'Eucaristia, els sagraments, l'ortodòxia i la vida evangèlica) en la *memòria* de l'un-cop-per-sempre (ἐφάπαξ) apostòlic.

A més, el ministeri de comunió és el sagrament (*sacramentum*) de la comunió entre les Esglésies ara i ací (*hic et nunc*), de la comunió amb els seus predecessors i fonamentalment de la comunió d'aquests amb la comunitat apostòlica. En altres paraules, el ministeri de comunió *descentra* (acció vertical i horitzontal) l'Església local, obrint-la a la comunitat apostòlica a través del temps (tret vertical) i fins a l'extrem de la terra (tret horitzontal). És, doncs, «*sacramentum* de la catolicitat per a la seva Església local».⁸⁵

El bisbe diocesà és el primer responsable de l'anunci de la Paraula de Déu en la seva diòcesi.⁸⁶ Paraula que rep de l'Església on ha estat *entronitzat*, és a dir, de la seva *seu* o *càtedra*. Així, el bisbe guarda la fe rebuda dels Apòstols en la comunió amb tots els altres bisbes i assegura el lligam de la fe viscuda *ara i aquí* amb la de l'Església apostòlica. El bisbe és la memòria viva del Senyor i dels Apòstols al si de l'Església local. I el seu servei a la *memòria* està en comunió amb el que s'anomena *sensus fidelium*,⁸⁷ i per tant, ambdós són mútuament normatius l'un per a l'altre.

Al si de la vida del Poble de Déu, el *sensus fidelium* sap discernir el que correspon a l'Evangeli, i també percebre —amb l'ajuda de la teologia— els límits que no es poden traspassar, en l'àmbit tant del pensament com de l'acció. Precisament el *sensus fidelium*, d'una banda, ajuda la teologia a descobrir els matisos que il·luminen el sentit de la Paraula, i de l'altra, la teologia ajuda el *sensus fidelium* a no relliscar en l'error, donant-li criteris per al discerniment.⁸⁸ Precisament el Document *El do de l'autoritat* (1999) de l'ARCIC II (Comissió Teològica Internacional entre l'Església catòlica i la Comunió anglicana), recorda que:

84. Cf. TILLARD, *Iglesia de Iglesias*, 199-200.

85. TILLARD, «Ministry and Apostolic Tradition», 21.

86. *Document de Valamo III*, 38; també: *Lumen gentium* 25.

87. COMISSIÓ TEOLÒGICA INTERNACIONAL, «El *sensus fidei* en la vida de l'Església», *DdE* 49 (2014) 604-634. Vegeu també: J. FONTBONA, «L'exercici del *sensus fidei* en l'Església», *RCatT* 40/2 (2015) 721-739.

88. Cf. TILLARD, «Théologie et vie ecclésiale». Tillard descriu el que el *sensus fidelium* aporta a la teologia a les pp.164-169; i el que la teologia aporta al *sensus fidelium* a les pp.169-172.

Pel *sensus fidelium*, tot el cos s'articula al ministeri, tot aportant-li la seva contribució, rebent d'ell i beneficiant-se de l'activitat dels qui, al si de la comunitat, exerceixen l'*episcopè* i vetllen per la memòria viva de l'Església.⁸⁹

El *sensus fidei fidelis* seria la capacitat personal del creient per a fer un discerniment just en matèria de fe i el *sensus fidei fidelium* seria l'instint de la fe de la mateixa Església.⁹⁰ El Concili Vaticà II afirma que el sentit de la fe dels batejats (el *sensus fidei fidelis*) és suscitat i sostingut per l'Esperit (LG 12).⁹¹

El *sensus fidelium* fa que sigui veritable el *nunquam eadem* (mai el mateix), però sempre en contínua osmosi amb l'acció del ministeri ordenat (ἐπισκοπή), que té cura de mantenir l'Església *semper ipsa* (sempre idèntica) a la seva memòria. Així doncs, l'Església de Déu, des de la Pasqua fins a la Parusia, és *semper ipsa et nunquam eadem*, sempre igual en la seva identitat més pregona, però mai la mateixa, perquè actualitza el missatge i la vida de l'Evangeli *hic et nunc*.⁹² En l'Església, tots els fidels serveixen la Veritat (la que, en Crist, s'ha manifestat en la carn), perquè sols regni Déu Pare per Crist en l'Esperit. Precisament el Concili Vaticà II (LG 12) afirma que la infal·libilitat de tota l'Església de Déu rau en la *unanimitat* (en qüestions de fe i costums) de tots els fidels unguits de l'Esperit (1Jn 2,20.27).

En definitiva, es tracta d'un sentit que l'Esperit atorga a cada batejat que escolta la Paraula de Déu al si de l'Església i que participa de l'Eucaristia i que practica la solidaritat; en definitiva, és present en tota persona batejada i confirmada que camina amb els tres peus amb què camina tot el Poble de Déu cap al Regne de Déu.⁹³ I gràcies a viure i aprofundir aquest *sentit de la fe*, certament escoltant la Paraula de Déu, participant de l'Eucaristia i vivint els reptes que la convivència humana planteja, els cristians i les cristianes, amb la força de l'Esperit, donem testimoni de la *diferència cristiana*.⁹⁴

Per tant, el ministeri de comunió existeix al servei de la comunió (κοινωνία) de l'Esperit i perquè les Esglésies locals s'hi arrelin i s'hi mantinguin. El ministeri de comunió no és, doncs, ni un *poder* institucional ni un *dret* personal, sinó, insistim-hi, un *do de l'Esperit* al servei de l'amor del Pare manifestat pel Fill a la humanitat sencera i al servei de la llibertat de l'Esperit en l'Església. I per això el ministeri apostòlic cal que acompanyi el laïcat a caminar

89. ARCIC II, *El do de l'autoritat (L'autoritat en l'Església III)*, núm. 29.

90. COMISSIÓ TEOLÒGICA INTERNACIONAL, «El *sensus fidei* en la vida de l'Església», núm. 3.

91. Vegeu-ho més desenvolupat en FONTBONA, *Comunió y sinodalidad*, 365-369.

92. Cf. J. FONTBONA, «L'exercici del *sensus fidei* en l'Església», 721-739.

93. Cf. J. FONTBONA, *El ministeri de comunió en l'Església*, 22.

94. Cf. D. VITALI, *Verso la sinodalità* (Seqüela oggi), Magnano: Edizioni Qiqajon 2014, 137.

amb els tres peus, és a dir, la Paraula, la Litúrgia i la Caritat,⁹⁵ amb què camina l'Església com a Poble de Déu cap al seu Regne, tot fent-ne ja un tast en l'Eucaristia.

Així doncs, cal aprendre junts, laïcat i ministeri ordenat, a escoltar el que diu l'Esperit Sant (Ap 2,7.11.17.29; 3,6.13.22) a les nostres Esglésies locals.⁹⁶ Escoltar la veu de l'Esperit per a consensuar i pactar el que calgui per a caminar junts, i així l'Evangelí arribi més lluny i sigui menjar i beguda veritables per a les persones d'avui. Aleshores caldrà que el ministeri de comunió no menystingui el parer del laïcat, ni sufoqui l'Esperit que tota persona batejada ha rebut; i caldrà també que el laïcat accepti com a do del mateix Esperit el servei a la comunió i a la unitat en la fe dels qui han rebut el sagrament de l'orde.⁹⁷

10. CONCLUSIÓ

L'essencial de la fe és l'esdeveniment Jesús, el misteri pasqual, narrat en el Credo i transmès pel ministeri de la memòria i que celebrem en l'Eucaristia.

El Credo és, alhora, *memòria* i *confessió*, que ens remetent a l'esdeveniment *Jesús*, que l'Esperit Sant continua actualitzant i fent-lo comprensible al llarg de la història (cf. Jn 14,16.26; 16,13-15).

El *ministeri de la memòria* o *de comunió* garanteix la iniciativa del *sí* de Déu en Jesús de Natzaret, el seu Fill únic, i l'*Amén* del poble de Déu (cf. 2Co 1,19-20).⁹⁸ Així, l'autoritat del ministeri, do de Déu a la seva Església, «està al servei del *sí* de Déu al seu poble i de l'*Amén* d'aquest».⁹⁹

Però també l'Església confessa en la pregària el que creu i el que creu és memòria de *l'esdeveniment Jesús*, que inclou la seva encarnació, mort, resurrecció i ascensió a la dreta de Déu amb l'enviament de l'Esperit, perquè visquem i siguem testimonis d'aquest esdeveniment que marca la nostra vida i acció.

95. Cf. LG 29; BENET XVI, *Deus caritas est* 25.

96. Cf. J. FONTBONA, «L'exercici del *sensus fidei* en l'Església», 738-739.

97. Cf. ÍD., *El ministeri de comunió en l'Església*, 251-252.

98. 2Co 1,19-20: «El Fill de Déu, Jesucrist, que hem anunciat entre vosaltres, tant jo com Síles i Timoteu, no ha estat mai ara sí, ara no: en ell només hi ha el sí! En Jesucrist, totes les promeses de Déu han trobat un "Sí", i per això, gràcies a ell, diem "Amén" a Déu i li donem glòria.»

99. ARCIC II, *El do de l'autoritat (L'autoritat en l'Església III). Declaració dels copresidents*; FEDERACIÓ LUTERANA MUNDIAL, *El ministeri episcopal en l'apostolicitat de l'Església (Declaració de Lund 2007)*, núms. 5-17.

I finalment és el mateix Jesús, «constituït Senyor per la resurrecció», que, amb la força i els dons de l'Esperit, anima els humans a *preparar la matèria del regne celestial (materiam regni caelestis parantes)* i a projectar-se *vers el futur*, «quan la mateixa humanitat esdevindrà una ofrena agradable a Déu».¹⁰⁰ Aquesta crida a preparar el Regne és un ministeri (*ministerium*), el culte veritable agradable a Déu (cf. Rm 12,1; 15,16).

100. Cf. *Gaudium et spes* 38. On el Concili Vaticà II cita Rm 15,16.